

Досвід Німеччини У СФЕРІ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ І ЗБЕРЕЖЕННЯ ҐРУНТІВ

Вікторія ПАНАСЕНКО,
кандидат сільсько-
господарських наук,
ДУ «Державний науково-
технологічний центр охорони
родючості ґрунтів»

У рамках Експертної місії щодо залучення зовнішньої допомоги Європейської Комісії через інструмент технічної допомоги та обміну інформацією (TAIEX) у Держземагентстві відбувся семінар на тему «Обмін найкращими практиками стосовно поліпшення забезпечення раціонального використання і збереження ґрунтів шляхом ефективного застосування сівозміни», в роботі якого мені довелося взяти участь. Семінар проводив експерт із Федеративної Республіки Німеччини, фахівець Аграрної палати Саарланду Франк Білефолд, який поділився досвідом Німеччини у сфері охорони ґрунтів.

Насамперед, слід дещо зупинитися на умовах землекористування в Німеччині, щоб краще зрозуміти існуючі проблеми у сфері охорони ґрунтів та заходи щодо їх вирішення. Сільські райони ФРН охоплюють 80% території і близько 40% населення проживає в цих районах. Більше 53% від загальної території країни використовуються в якості сільськогосподарських угідь (19,1 млн га). З них близько 50% (9,4 млн га) класифікуються як менш благополучні для вирощування сільськогосподарських культур. Середня урожайність злакових в гірших за умовами районах становить 50-60, в кращих — 100 центнерів з гектара.

Майже 100% сільськогосподарських земель перебувають у приватній власності, на відміну від

заліснених територій, головним власником яких є держава. Середня площа землеволодіння приватними особами становить 20 гектарів. Майже 70% сільськогосподарських земель знаходиться в оренді. Це пов'язано з тим, що вартість землі в Німеччині дуже висока (20-25 тис. євро за 1 гектар) і купувати її для вирощування сільськогосподарської продукції є нерентабельним і економічно не вигідним заходом. Тому рух сільськогосподарських земель на ринку дуже низький. Середній термін дії договору оренди становить 12 років, хоча в останні роки відмічається тенденція до скорочення строків оренди.

Середній розмір господарств у Німеччині становить 50-60 гектарів. Великими за площею вважаються сімейні ферми, які досяга-

ють 400-500 гектарів. Якщо господарство спеціалізується на вирощуванні однієї культури, її розмір може становити лише 5-6 гектарів. Отже, порівнянно з Україною, ФРН має переважно дрібні за площею господарства.

Німеччина, як і в цілому Європейський Союз, усвідомлює значення охорони навколишнього середовища і в тому числі ґрунтів. Одним із напрямів Спільної аграрної політики Європейського Союзу є збереження ґрунтів у доброму стані, що зазначено у нормативних документах ЄС. Крім того, ЄС розробило проєкт Рамкової Ґрунтової Директиви, в якій визначено 8 основних деградаційних процесів ґрунтів: ерозія, кількісне та якісне зменшення органічної речовини, забруднення, ущільнення, втрата біологічного різноманіття, накриття, зсуви та повені. Кожен із них може мати різне поширення у країнах-членах ЄС. Наприклад, у Нідерландах це переважно забруднення ґрунтів, у Німеччині — водна ерозія.

У зв'язку з цим на різних рівнях вживаються заходи щодо збереження ґрунтів. У Німеччині це здійснюється двома методами:

консультативно-просвітницьким та економічним (субсидування). Ефективними є обидва методи, проте економічний значно переважає.

Консультативно-просвітницьку діяльність серед фермерів щодо необхідності вжиття заходів для збереження ґрунтів у доброму стані проводять аграрні палати, які знаходяться у кожному регіоні Німеччини. Це державні організації, які існують за рахунок коштів, що надходять від плати за землю. Розмір податку на землю в Німеччині становить 20 євро за гектар.

Слід зауважити, що в Німеччині кошти від сплати за землю на 100% використовуються для підтримки аграрних палат. Останні проводять безкоштовні консультації, навчання щодо ефективного господарювання, раціонального використання та охорони ґрунтів. Між аграрними палатами та фермерами налагоджена хороша комунікація, завдяки якій здійснюється інформування про заходи, навчання, нові технології тощо. Основні заходи з охорони ґрунтів, які пропагують аграрні палати, це дотримання сівозміни, посів покривних та підсівних культур на зимовий період. Консультанти переконують фермерів, що ці заходи є далекоглядними з точки зору збереження ґрунтів і забезпечать їм стале господарювання. Послугами аграрних палат переважно користуються фермери невеликих господарств, які не мають найманих працівників.

Економічний метод впровадження заходів щодо збереження ґрунтів здійснюється через Спільну аграрну політику (САР) Європейського Союзу. Це система сільськогосподарських субсидій і програм Європейського Союзу, яка поділяється на два стовпи або дві гілки фінансування (рис. 1).

Рисунок 1. Два стовпи Спільної аграрної політики ЄС

У межах першого стовпа прями виплати фермерам (субсидії) здійснюються на 100% з бюджету ЄС. Правовою основою прямих виплат є Регламент Ради (ЄС) № 73/2009 від 19 січня 2009 року, що встановлює загальні правила для схем прямої підтримки фермерів у рамках спільної аграрної політики. Прямими виплатами підтримуються доходи фермерів в обмін на їх дотримання стандартів захисту навколишнього середовища, тварин, безпеку харчових продуктів і зберігання землі в хорошому стані. Зокрема, німецький фермер, дотримуючись визначених у Регламенті Ради (ЄС) правил, отримує субсидії у розмірі 300 євро на 1 гектар. Розмір субсидій для країн-членів ЄС різний. Наприклад, у Нідерландах вона дещо більша, а Польщі — 70 євро.

Існують також деякі проблеми в субсидуванні фермерів. Зокрема, землевласники можуть підняти плату за оренду землі, знаючи, що фермер отримує субсидію.

Отже, для отримання субсидій в межах першого стовпа CAP фермер Німеччини повинен дотримуватися трьох правил, два з яких стосуються ерозії ґрунтів і одне дотримання сівозміни.

По-перше, мінімум 40% ріллі фермера взимку повинні залишатися під покривними і підсівними культурами з метою зменшення процесів ерозії.

По-друге, земля повинна входити до державного кадастру еродованих ґрунтів, відповідно до якого землі класифікують на нееродовані, середньоеродовані та сильноеродовані. Якщо земельна ділянка має певний ступінь еродованості, фермер повинен дотримуватися відповідних заходів, які прописані в нормативних документах.

По-третє, фермер повинен дотримуватися мінімум трирічної сівозміни. При органічному виробництві тривалість сівозміни 5-10 років, але при цьому фермер отримує додаткову державну підтримку і розмір субсидій може сягати 600-700 євро.

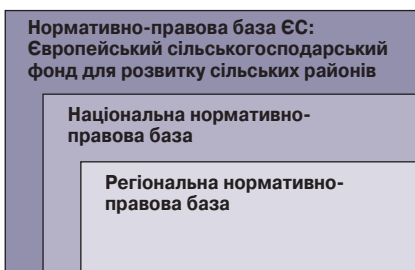

Рисунок 2. Правові основи діяльності в межах другого стовпа CAP.

На рівні законодавства фермери Німеччини не зобов'язані дотримуватися сівозміни, але по факту 90% дотримуються встановлених правил та отримують субсидії (300 євро/га). За один рік Європейський Союз витрачає близько 4 млрд євро на прями виплати для фермерів Німеччини.

У рамках другого стовпа фінансування субсидій спільне — з бюджету Європейського Союзу і країни-члена, правове забезпечення також — ЄС і країни-члена (рис. 2).

Враховуючи нормативну базу ЄС кожна країна-член розробила правила, що регулюють політику розвитку сільських районів на період з 2007 по 2013 роки, а також заходи в галузі політики розпорядження держав-членів та регіонів, викладені в Регламенті Ради (ЄС) № 1698/2005. Відповідно до цих Правил, політика розвитку сільських районів в Німеччині з 2007 по 2013 роки реалізовується у трьох напрямках:

- підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського та лісового господарства;
- поліпшення стану навколишнього середовища та сільської місцевості;
- поліпшення якості життя в сільській місцевості та заохочення диверсифікації сільської економіки.

Державні або регіональні правила ведення сільського господарства відрізняються або мають значно жорсткіші вимоги на відміну від правил у межах першого стовпа. Отже, дотримуючись їх, фермер, крім прямих виплат в

межах першого стовпа, отримує субсидії в рамках другого стовпа. Наприклад, за умови дотримання 5-річної сівозміни фермер може розраховувати на субсидію в розмірі 65 євро/га, а при використанні покривних культур — 70.

Постає питання: як здійснюється контроль за дотриманням правил охорони ґрунтів у Німеччині, наприклад, сівозміни? Насправді все дуже просто. На початку року перед посівом фермер надає фахівцю аграрної палати картматеріали із розміщенням по полях культур, які він планує вирощувати цього року. Ця інформація заноситься в базу даних. Восени фермер повторно надає інформацію за фактом вирощених культур. Крім того, аграрні палати роблять вибіркові перевірки достовірності наданої інформації за допомогою аерофотозйомки. Перевірці піддаються близько 3-5% господарств.

У 2013 році закінчується 7-річний період (2007 — 2013 рр.) економічного планування сільського господарства в ЄС і наразі готуються нові нормативні документи на наступний період. Очікується, що обсяги субсидій в передових країнах ЄС дещо зростуть, а різниця між країнами-членами знівелюється.

На запитання учасників семінару щодо практики зняття в Німеччині верхнього родючого шару ґрунту та його продажу, що іноді зустрічається в Україні, Франк Білефолд, зробивши паузу для роздумів, сказав, що це теоретично можливо, але не відбувається, оскільки вся земля знаходиться у приватній власності і завдавати собі таких збитків ніхто не буде.

Отже, викладений німецьким експертом матеріал частково розкрив механізм регулювання в Німеччині питань охорони ґрунтів і показав, що економічне стимулювання є дієвим заходом для ефективної реалізації державної політики у сфері раціонального використання та збереження ґрунтів у доброму стані.